Zalai Károly

Siegbert Tarrasch mattot kap

1934. február 17. volt. Siegbert Tarrasch korán lefeküdt, mert szokatlan fáradtság vett erőt rajta. Aznap már többször is rátelepedett, s meglehetősen nyugtalanította ez az ismeretlen érzés. Még a sakkhoz sem volt kedve, ami rosszat jelentett. A dolog úgy történt, hogy kora este az íróasztalánál a puha karosszékben ült, s szokás szerint megpróbált néhány lépést fölidézni legjobb játszmáiból, de rémülten vette észre, hogy unja a dolgot, sőt, undorodik a tábla és a bábuk látványától. Ilyen még sohasem történt vele! Ez tovább növelte benne az aggodalmat, közben nyugtalanító és megmagyarázhatatlan félelem növekedett a mellkasában. Így hát a felesége nagy csodálkozására bejelentette, hogy lepihen. Miközben bebújt az ágyba, egy pillanatig úgy érezte magát, mint valami apró erdei állat, amely a sűrű bozótosban keres menedéket. Magára húzta a takarót, becsukta a szemét, megpróbált elaludni, de persze nem sikerült. Ezzel mindig gondjai voltak. Először hanyatt feküdt, de valahogy védtelennek érezte magát. Fölötte túl nagy tér feszült, úgy érezte, hogy a mennyezet bármelyik pillanatban rázuhanhat. Ekkor bal oldalára fordult, de hamarosan zsibbadni kezdett a karja. A jobb oldalán ugyanez történt. Hasra már nem is fordult, ezt a testhelyzetet utálta a legjobban, mert – hogy miért, sohasem gondolkodott el rajta – közönségesnek érezte. Ó, de gyűlölt várni az álomra, mely állapot, gyakorta órákig is eltarthatott. Egyrészt tudta, hogy csak akkor alhat el, ha kikapcsolja az agyát, másrészt viszont pont ez okozta számára a legnagyobb nehézséget. Ugyanis az agya volt létének középpontja; amióta megszületett ez vitte előre, ez tartotta egyensúlyban, általa lett világhírű sakknagymester. Tarrasch behunyt szemmel azon erőlködött, hogy valami szép jusson eszébe. Először gyerekkora első sikereinek helyszínére: Breslaura gondolt. Megpillantotta nagyanyját, amint mosolyogva egy almát hámoz neki, s az apja is föltűnt egy pillanatra, de mielőtt fölismerhette volna a konkrét helyszínt, egy ismeretlen lány mosolygott rá, de itt elakadt, valahogy elsötétült a kép, pedig már-már abban reménykedett, hogy bekövetkezik az olyan nagyon várt pillanat: végre álomba zuhan. De a lány nyomtalanul eltűnt a feketeségben, s helyette egy világos királynő alakja derengett föl előtte, s neki az a végzetes világbajnoki címért zajló verseny jutott eszébe, amikor először, és sajnos nem utoljára, súlyos és váratlan vereséget szenvedett Emanuel Laskertől. Ráadásul megjelent előtte ellenfele jól ismert és gyűlölt ábrázata is. Ettől aztán olyan éber lett, hogy a legszívesebben kipattant volna az ágyból. De közben végtagjai

mintha lebénultak volna, és a szíve olyan hangosan és szaporán vert, hogy szinte látta és hallotta a sötétben, amint ütemesen le-föl mozog a mellkasán a takaró. Tarrasch ekkor nagy nehezen jobb oldalára fordult, fölhúzta lábait, mint egy embrió, és ebben a pózban próbálta gondolatait más irányba terelni. Végül is a nyolcvanas években öt egymást követő esztendőben Európa minden jelentősebb versenyén diadalmaskodott. A neve egybeforrt a sakkal, fontos, új elméletekkel gazdagította, főként a pozíciójáték területén, emellett több igen értékes tankönyvet írt, melyekkel felkeltette a sakk iránti rajongást. Ezen túlmenően a sakknyelvet szellemes és humoros fordulatokkal gazdagította, szóval minden téren hatalmas érdemeket szerzett, s talán egyedül neki tudható be, hogy Németországban ilyen népszerű lett ez a játék. Játék? Nem, Tarrasch biztos volt benne, hogy a sakknak semmi köze sincs a játékhoz. A sakk harc, taktika és súlyos döntések egyvelege; az élet maga. Ekkor megint egy sakktábla jelent meg képzeletében. A királynő körül ott sorakoztak a jól ismert figurák: a nyolc paraszt, mögöttük pedig a tisztek. Vajon melyik ő? Közöttük van-e egyáltalán? A bástyákat mindig is távol érezte magától. Egész életében hiányzott belőle az a tömör erő, ami a pálya sarkaiban várakozó két bábut körüllengte. Mindemellett túlzottan átláthatónak, egyszerűnek tartotta lépéseiket, s ugyanez vonatkozott a futókra is. A lovat a „görbe" ugrálása miatt nem kedvelte, a királynő pedig – bár ügyesen használta a játékban – talán a neme miatt állt távol tőle. Képzeletben végigsiklott a tekintete az egymás mellett sorakozó tiszteken. Igen, vallotta be magának: valójában a király állt legközelebb hozzá, és nem véletlenül, mert bizony olykor a sakk királyának érezte magát. Különösen a hetvenes-nyolcvanas években volt ez így, amikor nagymester lett, előbb, mint ahogy elvégezte az orvosit. Utána találkozott Anna-Rosalie-val, akit annak rendje-módja szerint feleségül vett, született öt gyönyörű gyereke, s minden úgy alakult, ahogy elképzelte. Pompás nyitás! Átlátta a táblát, ő irányította a játékot, és minden lépésével megelőzte az ellenfelet, akiről néha azt gondolta, hogy az Isten az, máskor meg, hogy talán az ördög. De igazán sohase tépelődött ezen a kérdésen. A súlyos, ránehezedő sötétben, tekintetét újra az előtte földerengő táblára vetette. Pár évtizede, amikor még fiatal volt, úgy érezte, hogy a tábla fölött – amit titokban Németországgal azonosított – mindig fényes marad az ég. A büszke és erős német bástyákon vígan lobogtak a fekete-piros-arany színű zászlók, a lovak boldogan nyerítettek, a futárok hozták-vitték a jobbnál jobb híreket, a parasztok szorgalmasan dolgoztak, a gyárkémények országszerte elégedett füstkarikákat eregettek; úgy tűnt, hogy semmi sem akadályozhatja meg az oly nagyon óhajtott végső német diadalt. Ám ekkor történt néhány olyan esemény, amely

megrendítette a magába és a világba vetett hitét. Hol követett el hibát? Hibázott-e egyáltalán? Egész életében azt hangoztatta, hogy a sakkban csak egy jó lépés van, hiába tűnik úgy, hogy sok lehetőség között válogathat az ember. Azon persze nem tudott semmit változtatni, hogy Breslauban született, méghozzá zsidóként. Ezt úgy tekintette, mint egy olyan partit, amikor hátrányban van ugyan, de sokkal jobb az ellenfelénél. Jó ideig nem is csúszott semmi hiba a számításaiba, egészen addig, amíg ki nem tört az első világháború. Volt öt gyönyörű gyermeke, s botor módon úgy vélte, hogy Németország nem kerülhet ki vesztesen a partiból. Bár zsidó volt, amióta megszületett, a germán szellem felsőbbrendűségében hitt, s minden erejével ezt gyarapította. Ezért is döntött úgy, hogy 47 évesen kikeresztelkedik. Néha úgy gondolta, hogy emiatt mért rá aztán súlyos csapásokat az élet… Mert az még hagyján, hogy Németország elveszítette az I. világháborút, de neki pár év alatt odalett a három gyönyörű szép fia. Először Pault, a nagy sakktehetséget vesztette el, akiben szellemi örökösét látta. A bolond szerelmi bánatában dobta el magától az életet. Biztosan az anyjától örökölte megzabolázhatatlan természetét. Ő sohasem engedte, hogy a szíve vezesse. 1916-ban aztán Fritzet is elragadta a kaszás. Elsőszülött fia a fronton halt hősi halált, amiért vaskereszt kitüntetésben részesült. Ó, hogy röstelli, jó ideig még büszke volt rá, hogy fia a német honért adta fiatal életét. De amikor Hans-Richard halálos balesetet szenvedett, elege lett. Mi ez, ha nem büntetés, gondolta. Ötvenévesen, már csak lányai maradtak. Ráadásul történt valami, amit sohasem tudott volna elképzelni. Olyan emberek léptek a német politikai porondra, akik a zsidókat kezdték hibáztatni mindenért! Micsoda igazságtalanság, micsoda gyalázat! Még hogy ő a Birodalom ellensége!? Hogy egy olyan embert akarnak megfosztani jogaitól, aki Németországban született, testestül-lelkestül németnek érzi magát, aki időközben azért költözött Münchenbe, hogy közvetlen közelében lehessen annak a történelmi mozgalomnak, amely az ország megújulását ígérte, és amelyben ő kezdettől fogva mélyen hitt!? Lehet-e őt bármiért is hibáztatni!? Ötvennégy évesen szinte mindent elveszített. Ám még ekkor is úgy gondolta, hogy a végjátékban néhány váratlan húzással diadalt arathat. 1924-ben elvált Anne-Rosalie-tól, gyermekei anyjától, s oltárhoz vezetett egy igazi áriát: Gertrude Schrödert. Tarrasch szemében ekkor néhány könnycsepp jelent meg, pedig még a fiai koporsójánál sem sírt. Rádöbbent ugyanis, éveken át azzal áltatta magát: hogy 62 évesen új életet kezdhet, s majd egy csomó német gyermeket nemzve elvegyülhet a Harmadik Birodalom derék polgárai között. De a Jóisten – nem tudta eldönteni, hogy a zsidóké-e vagy a kereszténységé – érezhetően hátat fordított neki:

Gertrude nem esett teherbe, őt pedig az elmúlt években, miközben már 70 is elmúlt, mindinkább a tábla szélére lökdösték. S most már félni kezdett, hisz eltűnt mellőle szinte mindenki, aki segíteni tudott volna rajta, magányos öregemberként kuporog a sakktábla egyik sarkában: mattra várva, miközben mindenünnen az ellenfél barnainges hordái közelednek fenyegetően. És akárhogy is törte a fejét, nem volt olyan lépés a tarsolyában, amellyel kiszabadíthatta volna magát szorult helyzetéből. Igaz ugyan, hogy a pár éve életre hívott sakk-újságját eddig még békén hagyták, de fia hősi halála már nem jelentett semmit. Ócska kis zsidó lett belőle, akinek nincs már helye a táblán, a többi bábu között. Ráadásul a berlini székhellyel, 1931. december 13-án megalakult Nagynémet Sakkszövetség közölte: csak árja származású németeket vesz föl soraiba. És ő hogy reagált erre!? Mint egy beszari zsidó! Ahelyett, hogy az asztalra csapott volna, vagy elmenekül, hátat fordítva ennek a hálátlan országnak, az újságjában higgadt hangon arról polemizált – mintha nem hallotta volna, hogy odakint az utcákon már nyakra-főre ütik-verik a zsidókat –, hogy nem kéne-e nemzeti sporttá tenni a sakkot. Micsoda szerencsétlen alak! Hisz a németek ekkor már rég belekezdtek az egyetlen, igazi nemzeti sportjukba: egy újabb világháború előkészítésébe. Ezt csak a vak nem látta! Tarrasch ekkor a párnát is a fejére húzta, de hiába, a félelem, mint valami szökőár, egészen beterítette, mert ekkor a tábla másik oldalán, a még a Laskernél is gyűlöltebb ellenfele, Adolf Hitler alakja tűnt föl, aki harsány hangon a háborút éltette, s a zsidók elpusztításáról fröcsögött. Ó, jaj! A vén Hindenburg ezt a sötét alakot nevezte ki kancellárnak, és a kabinetbe bekerült négy olyan tiszt, Hitler, Göring, Goebbels és Frick személyében, akikkel ez a csürhe megállíthatatlan és igazságtalan lépés-előnybe került. Mintha négy bástyával és hat futóval játszanának, a ten-gernyi paraszt meg ott ugrál körülöttük sűrű tömött sorban, kezükben fáklya, horogkereszttel díszített karjukat büszkén emelgetik, győzelmi dalokat vonyítanak, s vérre áhítozva masíroznak föl és alá a német váro-sokban. Már semmi sem kiszámítható előre, a nácik sorra átírják a régi szabályokat, s szinte azt lépnek, amit akarnak! Pár hete föloszlatták a parlamentet, amit aztán föl is gyújtottak. Állítólag a kommunisták tették, de nyilvánvalóan a Hitler emberei állnak a merénylet mögött. Ügyes húzás, ennek révén újabb ellenfelet söpörhetnek le a „tábláról". Nem csoda, hogy az új választásokon hatalmas diadalt aratott a sötét erő. És micsoda végjátékba kezdtek! Ez a Hitler, amint a fejébe nyomták a királyi koronát, azonnal betiltotta az összes pártot. Mi jöhet még, kérdezte magától Tarrasch, miközben a csontig hatoló rettegés szinte egész testét megbénította. Azt hallotta, hogy a nácik állítólag haláltáborokat építenek, ahol

egyszerűen megsemmisítik az ellenségeiket: elsősorban a zsidókat. Siegbert Tarrasch, aki mindig büszke volt, hogy a keresztnevében, a győzelmet, a „Sieg”-et hordozza, ekkor már szinte biztos volt abban, hogy nemsokára őt is máglyára vetik. De nem az új építésű koncentrációs táborok egyikében hurcolják, hogy ott elégessék, hanem – ezt már álmában látta – a Campo di Friulira. Fejét némán lehajtva állt a tér közepén. És egyszerre eszébe ötlött, mi a teendő. Bár felé nyújtották a Bibliát, hogy gyónjon, ő megvetően elfordította a fejét tőle, és inkább a távolba nézett, miközben szemét egyre inkább marta a körülötte kígyózó füst. De mégis mosolygott, mert a messzi távolban megpillantotta Izraelt, népének ősi és jövendő hazáját. Ekkor nagyot rándult a teste, szívébe iszonyatos fájdalom mart, de még volt annyi ereje, hogy végrehajtsa élete legfantasztikusabb és legváratlanabb lépését: a tábla mellet tátongó mélységbe vetette magát.